I. Opkomst der steden. zie II.

III. Vroegste steden

Oorspr. koopsteden, rijke, vermeden stadsbestuur, resp. als Dorpsbestuur ingericht, (mark, eigen gerechten). Twisten handwerkers naar recht toe: niet duidelijk gelijke rechten; eerste bleven aristocratie vormen.

Handwerk oorspr. klantenwerk, op bestelling; (ambtelaars bv. toen, voor 50 jaar kleermakers nog). Doch handwerk kunstwerk, flinke verdienste, prijs laag $\frac{1}{2}$ dagloon voldoende. — spaar, eigen huis en arbeidsm.

verkoop op markt

Daarmee sterke organisatie, regelt beurtwerk, arbeidsdag enz.:

gilden van stadsbestuur verwrocht en innerlijke zelfstandigheid

Naarmate gildemeesters rijker werden, pozitie en stadsbestuur te drijven — felle klassenstrijd — gilden over't geheel gewonnen en hun aristocratie in stadsbestuur. Belg. industrie bepaald politiek

Ontw. van techniek en hoofdvak, (wolfabricage) meer kapitalistisch, gezellen. ongeleerd werden niet alle meesters — afgesloten kring. Afzonderlijke gezellen organisaties, herhaaldelijk in opstand. (Verbonden met edelen buiten). Tweede helft v. middeneeuwen proletarische beweging.

Doch politieke m. steden bleef gaan tusschen enkele aristocratisch geslachten en kleine burgerij. In Holland en 1500 democratie geheel overgelaten door vorstelijke macht.

Volgende schijf einde middeneeuwen tusschen vorsten en steden.

Vorsten nu tot groote macht; adel aan hen onderworpen, hofadel. Met uitvinding buskruit. Waarde huurlegers als vreemd element tegenover steden. - Stedelijke burgers bleef toch macht overal mee te houden, doordat zij de geldbezitters waren. Streven der vorsten zich hiervan onafhankelijk te maken, door vaste belasting en daardoor vaster staatsorganisatie te scheppen —

Kerkhervorming.

Kalkherst deel der heerschende macht — groote gronderen, door eveldaat aan kerk verbonden.

Luthersche tijd. Vorsten onafh., namen kerkgoederen, steunde Luther. tegen keizer en paus

Tegelijk proletarische beweging — Münzer, Jan v. Leiden, wederdoopers.

Nederl. opstand. Burg. vorsten streefde naar volstrekte macht; stedelijke besturen waren er voor te venijn, mits zelf deel houden. Onder-de Kettervervolging zij lezen Wederdoopers.

Rijke verbitterde burgers door antinationale politiek, vreemden in't landsbestuur. In Spanje was burgerij niedergehouden

Spaansch wereldrijk haar basis. Communeros.

Nederl. hofadel eerst vervet om baantjes, werden woordvoerders van steden; en slotte bemoeide kleine burgerij er zich mee; vond in Calvinisme bezielende leer;

Met landvoogdij v. Alva viere Spanj. meester; kleine vast beleidsschool ingevoerd, waardoor vorstelijke macht absoluut.

Dit gaf algemeene opstand — steden door hun geld voerde overhand; maakten zich onafhankelijk, sloten stedenbond — Geheel aristocratisch; Politiek bewegen Calv. in Gent onderdrukt; (Verdrukking der arist. en prins; fanatisme v't volk). Bleef arist stedenbond; waar later talloos volksopstanden tegen plaats hadden.

Opkomst der steden

In begin 14de eeuw gij macht va vorst en adel in stad aan de raad over
In 13de eeuw nam reeds kapitaalvorm zeer toe, door handel. Vele heerlijke rechten
L 178-79 door burgers afgekocht. Zoo in 13de eeuw volle heerschappij der
geslachten. Na paar generaties ontaardden ze.
Dan Jong kapitaal werkt als ongekende, onheimliche Macht: „Zij vermag
L 181. seine Ausnutzung weil noch nicht voll aufgenommen in das Bewusstsein
der Nation, auch sittlich als verwerflich."
Geslachtenheersch. werd onhoudbaar, onhoudbaar, egoistisch; belasting op volk. Leefde
slechts voor koopwoi, verkwisting en drankgelag.
Handwerk huisvlijt, als verwerking ruwproducten (spinnen, weven, bryden, vlechten)
en reizende handwerkers (smids, metselaars)
Reeds onder Karel d. Gr. hoorige handwerkers tot groepen onder oprichters vereenigd.
Dit later op grootgrondbezit gevolgd. Mochten ook aan vreemden verkoopen
(zie Bücher Handwerker-Strijd: onder „Gewerbe" ZgWb 3. 922-59.)
Bestaan van markt (weekmarkt sinds 1000, of 1100) bevorderde handwerk.
eerst onder hoorigen der steden, die nu vrij werden; dan gevluchte landhoorige.
Vereenigde zich tot gilden, eerste vrije corporaties, kregen vaststaand erkenning
en autonoom gezag over leden.
Arbeidsmateriaal werd hun door klant gegeven; vak was soort kunst en werd
hoog betaald, prijs landbprod laag; welwa ½ dagloon voldoende voor onderhoud
met vleesch en wijn; konden sparen en eigen huisbrijden, betere arbeidsinstrumenten.
Daarmee strenger organisatie en voorschriften over leerlingwezen, arbeidsdag etc.

Reeds hier en daar (Keulen, Worms) 1260 1280 opstanden der gilden, vaak met hulp der vorsten gedempt. Later 1325 en meer en meer oligarchisch-machtig (ruim 1300 Ulm, Speyer, Worms, Luik; 1330 nu Mainz, Straatsburg, na 1350 Gent Leuven, Keulen, Augsburg etc) soms eerst Hervorm definitief

Strijd vaak wreed, vooroverdens levend begraven of verbannd (1380 Speyer 600 verbannd, 700 gedood, 1400 in Brussel onthoofd)

Resultaat soms: gildebestuur (Gent, Luik, Augsburg)

soms: gildemannen bij in de raad (Neurenberg, Leuven)

soms; beide opgelost, alleen kiesrecht met census voor raad (Keulen)

Stadsbestuur werd meer en meer in geest van modern staatsbestuur; als regel bleven alleen bij 1 vorst (huldigde, leenhuldigde, beëedigde aan keizer)

Stad streefde afgesl. econ. eenheid te zijn; doch met elkaar tot bond

Involved op vorsten tot vermindering tol, bescherming handelsweg voor warentransport munteenheid (1386 rijnsche gulden door 4 Rijnkeurvorsten, overal gangbare goudmunt). Verband stad en land door buitenburgers, die buiten woonden en landgoederen hadde, en door stedelijke wetten van vorsten en heeren. In de onveiligheid bleven landbewoners zich onderwerpen der stad, werden poortburgers Later verviel dit weer —

Buiten stadsmuur veeldeel, tuinen en weiden; nog half natuurproductie

In 1400 nog algemeen

Breiden de poorten wonde het gepeupel, verdachte of onecrvolle beroepen

L 217 „hier saß in den Städten mit großer Tuchmanufaktur die Masse der proletarischen Weber"

L 218 „fast durchweg überwog die Frauen bedeutend; nie ist die Frauenfrage brennender gewesen als in den Städten des 14 und 15 Jahrhunderts."

„Von den 15000 Einwohnern Basels besaßen im Beginn des 15 Jahrh den reinen Silberwert auf unsere heutige Kaufkraft des Silbers berechnet, etwa 30% Vermögen 2500-30 000 Mk, 20% von 200-2500; nur 10% blieben unter diesem Satz. Vermögen von 200000 Mk dagegen waren schon eine Seltenheit, solche von 300 000 Mk bildeten geradezu eine Ausnahme. Das ist eine außerordentlich günstige Verteilung des Gesamteinkommens, die in einer für unsre Begriffe unerhört hohe Steuerkraft ihren Ausdruck fand. Und diese Baseler Verhältnisse können nicht eine Ausnahme gebildet haben. Sie beruhten auf allgemein verbreiteten

L 220 221. Zuständen und Anschauungen, auf der eigenartigen halb sozialistischen Arbeitsorganisation der Städte, auf der starken bis zu 25 Prozent steigenden Erbschaftsteuer, die immer wieder für Nivellierung des persönlichen Vermögens sorgten."

„Die Stadtverwaltung wurde zum großen Banquier der Bevölkerung

L 222 der banknäßige Gewinn aus gegebenem Geld wurde zur Haupteinnahme der Stadtkasse"

Opkomst der bourgeoisie

De groote feiten waarmee de maatschappij overgaat, en die 't begin van de nieuwe geschiedenis markeeren zijn 1. Kerkhervorm 2. Ontdekking der verre werelddeelen 3 Opkomst der wetenschappen.

We spraken bij middeleeuwen nog niet over kerk. Dit was onvolledig, maar toch niet, daar ze slechts deel was van heerschende klasse. Terwijl de ridders voor verdediging van stoffelijk bezit zochten, bezorgde de priesters het geestelijk heil der ridders. Boven hen stonden vorsten en bisschoppen, van gelijk bloed en familie, beide strijdbaar en vroom. Boven hen paus en keizer, die om voorrang streden. Kerk heeft in middeleeuwen groote verdiensten en nuttig gewerkt: verzorgde wetenschap, monniken waren intellectuels, die geestelijke kunstwerken, recht, onderwijs etc bijhielden: beschermde der kloosters en der geestelijkheid in tijden van groote ruwheid en rechtsonzekerheid van waarde.

Hervorming

Burgers stonden er anders tegenover. Met vorming der staten, slechts van leenrechtbanken, handhaving der veiligheid en 't bestreven recht door staats bestuur en vorst werden maatsch. functies der geestelijken overbodig. Dit werd 4. verval der geestelijkheid. Daarmee werd hun lui, vaak liederlijk leven, steeds feller in zijn oneerbaar voorwerp van afgunst voor de spaarzame arbeidzame burgers.

De kerk trachtte steeds geld uit hun zak te halen. Daarvandaan reeds paar eeuwen Katholieke antiburgerinitiatief van Waldenzen Franciscus, Dominicus, Lollarden (Lollard: Waldenzen, Russiaten) gerucht om hervorm., zuiveren der kerk.

Maar er kwam wat bij. De hoofddeugd der burgers was hun vlijt. Zij waren de klasse, die de triumf der arbeid in zich belichaamd achtte. Dit niet steeds eigen vlijt. Er waren reeds vrije meesters en

arme gesellen ; en vlijt vooral van de gesellen, actuele de meester een deugd. Zij ~~waarvan de verdienste~~ kenden reeds de waarde der arbeidsduracht, wisten hoe v week bepaald door onderhoud. Vele katholieke feestdagen een gruwel. (In Beieren 20% ! in jaar) Waarop volle kanterfantke. Hierin oorspr, dat hervormde alleen 1 zondag na 6 dagen voortdurende arbeid inwerde. (In Russische revol. 1 op 10) Tweede grief tegen kloosters en monniken was de armen bedeeling ; de kloosters centra v liefdadigheid ; hierdoor burgers bezwaar, Wanneer nu konde de luiaaktige niet door nood gedwongen worden te komen werken. Daarby kwam vanzelf van zijde van vorsten en steden het zwaard naar groote kerkelijke goederen. Deze hinderde hen, doordat de heiligenschijn hun monopolie stelde in productie gaf (Trappistenbier)

Deze voldoende oorzaak, verzet tegen de maatschappelijke instelling van kerk, die zich wilde in hervorm, opkomen tegen de misbruiken Vulgair Goeddunkend had bybel in hun handen gebracht en ze lazen van oorspr. eenvoud. Hun geestesrichting individualistisch – in de opkomst der burgerij was sterk individualisme opgekomen, als onafhankelijk warenproducenten – daardoor nieuwe formuleering schaffe hierarchie van priesters af, en stelde ieder persoon onmiddelijk als gelijke van alle andere tegenover God. Niet Luther, maar Calvijn heeft dit kochepot uitgeprobeerd : Calvinisme was de typische ideologie voor de bourgeoisie, en zijn sterke kracht bezielde de opstand der Nederlandsche bourgeoisie en later de Engelsche tot de geestrijd, waarmeeze overwon. Als een der hebben nog te vermelden : rente breuk van geld door

kerk steeds verboden en bestreden op grond v bybel. Bourgeoisie had dit echter noodig, en Calvijn maakte het geoorloofd.

* De godsdienstige vorm, waarin zich geestrijd en beriep; voor nieuwe orde van zaken uitte, heeft op de burgerlijke revolutie in de 16de en 17de eeuw stempel gedrukt van godsdienst overloop. In Nederland en Engeland en Frankrijk gelukte het, in Duitschland maar half ; in 't Zuiden was de bourgeoisie haar kracht al kwijt, en gij 't onder. Niettemin bleef overal de burgerlijke productie onder wat voor vorm ook heerschen Economisch motief onder ideol. vorm : Opstand in Holland zowel door Protestantisch als Protestantsch ; en naar Treitschke : door 10de penn eerst opstand algemeen. In Frankrijk bevreide bourgeoisie, ook nadat Hugenoten verdreven en onderdrukt werde, in Katholiek volk, en in Duitschland werd de burgerij prod. tot kwijnen gebracht, al hielp de vechtjas Gustaaf Adolf het protestantisme ook overwinn

~~Opkomst steden~~ Zeetochten. De warenproductie in Europa bleef zeer onder gelden aan geld ; mijnen in Sudeten en Oostenrijk leverden maar matig. Behoefte aan goud. Omgekeerd nieuwe waarde v goud als zelfstandig wezen van hoge waarde gedemonteerd ; men zag zoeken. De vrije geest der burgers, op verkoopen spruiten van adel overgebracht, dorst naar avonturen. Zeetochten, begonnen door Spanje en Portug, voortgezet door Holl. en Eng. ~~Zeetochten~~ Meest gewone zeeroovers tochten tot gewelddadige veroveringen en plunderingen : Cortez, Pizarro, Koen, Rayleigh. Goud stroomde naar Europa, prijzen verhoogd. Kooplieden werden rijk ; nieuwe waren en nieuwe behoeften. Eerste opzien van wereldmarkt.

Uitvinding. Burgerl. productie begunstigt uitvinding, die het arbeidsproces steeds gemakkelijker maken; en 1ste plaats omdat ze individu bezigen constant voorspoed geeft. De onafh. opgew. Fransche geest dreef tot studie – men noemt het ook 't ontwaken v d menschengeest – De renaissance haalde Grieksche wetenschap uit kloosters, nieuwe natuuronderzoekers bouwde er op voort; proefneming leidde tot uitvinding die als hoofdmiddel, buskruit, kompas beslissende invloed op klassenstrijd hadden. Dit moest doorgaan, in steeds stijgende mate.
Zoo is de kapitalistische tijd de bijeengevoegde van inzicht in natuurwetten, tot beheersching der natuurkrachten.

Ontwikkeling der warenproductie tot kapitalisme

Economisch zagen we, dat voor het tot stand komen van kapitalistische productie in de eerste plaats noodig is, dat de arbeidskracht een waar is, d.w.z. dat de bezitter ze niet zelf gebruiken kan, en ze voor een ander wel gebruikswaarde bezit. D.w.z. er moet een klasse van menschen zijn, proletariers die niets bezit, geen productiemiddelen, alleen haar eigen arbeidskracht om te verkoopen, andersijds kapitalisten menschen, die in staat zijn, deze met voordeel te gebruiken. Voorwaarde is, dat de proletarier vrij man is, die over zijn arbeid, als zijn vrij onbeschadigd bezit, beschikken kan: Hy mag dus geen lijfeigene zijn.
We zullen het optreden v/h kapitalisme nagaan d.w.z. de wijze waarop deze voorwaarden vervuld werden, door daardoor kapitalistische productie in 't leven riepen, aan eenige voorbeelden. Want de geheele geschiedenis van den nieuwen tijd is verhaal is ondrenbys. is deze strijd van vrijmaking van arbeid tot kapitaal

~~Opkomst kapitalisme in Engeland en Vrankrijk~~ Hierbij zal uit de econ. grond-blijken, hoe de geheele moderne geschiedenis toch hierom draait. Niet alleen Luther en Calvijn, of Wm Oz en Cromwell, maar ook Napoleon en Bismarck waren agenten van het kapitaal. Doch steeds bedenke, dat verschijnselen verschijnsels zijn, en terugkeren op andere bijkomende 1ste opkomst in Holland en Engeland 2de Fransche revolutie reeds inzagen.
3de geesch v Rusland der laatste 50 jaren.

Opkomst kapitalisme in Holland en Engeland We zagen, hoe de bourgeoisie zich in deze beide landen machtig verwierf. In Holland eerst: Holland reeds in middeneeuwen vroeger ontwikkelde burgerij dan rest v Europa, Italie uitgezonderd. Daar wist de bourgeoisie, geholpen

een deel
door der verloopen en verarmde adel (Oranje, Brederode etc)
volledig macht aan zich te rukken. In Engeland eenige tijden onder Cromwell,
door Willem III ~~met dezelfde~~ bevochten. Er is in deze vrijheidsstrijd van
een jonge frissche klasse zooveel moois en verhevens, dat men hier
steeds weer met ~~eindeloos~~ leest, en meeleeft de geestdrift waarmee de
eerlijke liberale geschiedschrijvers dit vertelde. Doch zij vertelde maar de
helft. De andere helft is leelijk, en die moeten wij er bij vertellen.
In hun heerlijken Daarvoor Calvinistische.
Het is de vorm der proletariers klasse en van kapitaal.
Aan 't eind der middeneeuwen was lijfeigenschap vrijwel tot voorbij
geworden; ze voldeed niet meer aan behoefte der uitgebreider productie.
Deels waren het vrije pachtboeren geworden, die aan heer of vorst
belasting in geld betaalden, en daarom voor markt moesten produceeren.
Daardoor slechter er aan toe, moesten zichzelf meer uitbuiten en
Velen trokken weg naar steden, om daar beter te worden.
gingen vaak te gronde. Grondbezit ook deels in handen der rijke
steden, die er veelal deden voor textielindustrie. Deel van adel
deed hieraan mee. Daardoor werden de boeren verjaagd en verdreven,
ook waar ze in eigen bezit waren; de rechteloosheid werkte er
toe mee, dat de groote heeren dit ongestraft deden konden. Uitgestrekte
landerijen, waar duizenden families onderhoud vonden, werden gelegd
gemaakt en tot schapenwei gemaakt, voor de wol en laken fabrieken.
In Holland en Duitschland kwam daarbij de eeuwenoude oorlog;
huizen plunderende soldaten trokken 't land door, brandschatten en
verwoestte boerderijen. Wat was 't gevolg? De boeren werden tot
Groote scharen niets-bezittende landloopers, van have en goed beroofd,

beroofd en verbitterd, trokken 't land door, plunderde en roofde op
werden huurgelden aten
hun beurt, of werden bedelaars. ~~De proles~~, en kwame zoo in de
steden. Er werden wetten en verordening tegen gemaakt, ze werden
gebrandmerkt, gegeseld, oren afgesneden, gedood, of tot slaaf
gemaakt: plakkaat Eduard VI en Elisabeth, plakkaat slaten van
Holland idem — wat kon 't helpen? Zoo werden de eerste
proletariers massaal gevormd, die in de steden 't legertje der arme
gezellen kwam vermeerderen. Morgenrood der kapit prod.
In steden echter ~~kon~~ 't kapitaal klaar te ontwaren. Meest
koopmans kapitaal, uit overzeesche gewesten; ~~voornamelijk nieuwe~~
~~zeeplaatsen, Antwerpen, Amsterdam, waar deze nieuwe kapitalisten~~
~~meubels genoeg waren, oude gildewetten te verbreken. Waar dit~~
~~niet lukte (Gent en Leiden) ging industrie buitenen~~
Manufactuur. (voordeelen boven handwerk, nadeelen voor arbeider | zie Kautsky
Deze kapitalisten bracht handwerkers samen in fabrieken,
om voor hen te laten werken (dus één als oude meester-gezellen voorheen)
Deze vorm van kapitalisme heet manufactuur, berust op handwerk.
Haar voordeel: verdere verdeeling van arbeid tot kleine onderdeelen,
of samenwerking gedeeltelijke arbeiders tot 1 verband. Voordeel voor de
kapitalist: 1 arbeider groote handigheid en ~~kunstvaardigheid~~ in hun
onderdeel: geen tijdverlies door verwerken: dit zijn tegelijk nadeelen voor
arbeider: eentonigheid, ~~aantrekkelijkheid~~ aantrekkelijkheid der arbeid verdween; ze
werden stukken van arbeiders. Tweede voordeel: door minder onderwerpen
arbeider goedkooper, en voor elk deel niet geschikte arbeidskracht inzetten
En verschillen bevonden